

Дата: 20.10.2023

Група 23

Історія України

Урок № 4

Тема: Передумови, початок німецько-радянської війни. «Тактика випаленої землі». Депортації німців та інших народів з території України. Інші злочини радянського режиму. Катастрофічні поразки Червоної армії 1941 р.

Мета: охарактеризувати економічний, соціально-політичний та військовий стан України напередодні нацистської агресії; розвивати вміння складати хронологічну таблицю подій першого етапу війни, аналізувати причину поразок і невдач Червоної армії в 1941-1942 рр.; охарактеризувати нацистський «новий порядок» та його наслідки, злочин окупантів, визвольний рух

Матеріали до уроку

Бліцкриг — теорія ведення швидкоплинної війни, відповідно до якої перемога досягається в терміни, що обчислюються днями або місяцями, перш ніж противник зуміє відмобілізувати і розгорнути свої основні військові сили.

План «Барбаросса» — кодова назва таємного плану блискавичної війни нацистської Німеччини про СРСР. Остаточо був затверджений 18 грудня 1940 р. Основною стратегічною ідеєю плану було розчленування головних сил Радянської армії та розгром їх частинами. Група армій «Південь» мала завдати удару в напрямку Київ–Донбас.

Політичні завдання плану полягали в цілковитій ліквідації СРСР, перетворенні корінного населення на рабів, винищенні та виселенні значної частини населення та заміні його німецькими колоністами. Україна мала перетворитися на аграрну колонію й забезпечувати продуктами харчування й сировиною Німеччину. Для цього тут передбачалося встановити жорстокий окупаційний режим.

Тактика «випаленої землі» — метод ведення війни за допомогою знищення всього корисного, того що може слугувати життєзабезпеченню або існуванню як військ противника, так і цивільного населення — на території, яку може бути зайнято противником (знищення запасів харчових продуктів та врожаю, забруднення або отруєння джерел питної води, знищення інфраструктури — шляхів та засобів транспорту, техніки, будівель та житла, іноді навіть цілих міст).

1. Становище в УРСР у 1939 – у першій половині 1941 р.

- Концентрація зусиль на військовій промисловості. Збільшення обсягів видобутку вугілля, нарощування потужностей машинобудівної промисловості, хімічних підприємств, електроенергетики.
- Уведення в дію в УРСР 600 нових промислових підприємств (1938 — червень 1941 р.).
- Значне місце України в загальносоюзному виробництві (видобуток та виготовлення 50,5 % вугілля, 67 % залізної руди, 64,7 % чавуну, 48,8 % сталі, 49,7 % прокату).
- Відставання підприємств легкої та харчової промисловості; загострення дефіциту продуктів харчування та товарів масового споживання.
- Використання села як донора для промисловості.
- 26 червня 1940 р. Указ Президії Верховної Ради СРСР про встановлення 8-годинного робочого дня, 7-денного робочого тижня тощо.
- Заходи щодо посилення трудової дисципліни:
- 26 червня 1940 р. — Указ Президії Верховної Ради СРСР, за яким самовільне залишення робочого місця каралося ув'язненням від 2-х до 4-х місяців, прогул без поважної причини карався засудженням до виправно-трудових робіт на строк до 6 місяців з утриманням 25 % зарплати.
- Для кожного працездатного колгоспника встановлювався обов'язковий мінімум трудоднів на рік, невиконання якого було підставою для репресій аж до арештів.
- Посилення потенціалу військових округів на території України (з 1939 по 1941 р. лише в Київському особливому військовому окрузі додатково було сформовано 18 стрілецьких та авіаційних дивізій, вісім механізованих корпусів)

2. Початок радянсько-німецької війни

Німеччина та її союзники почали наступ на трьох стратегічних напрямках. Група армій «Північ» мала захопити Ленінград, група армій «Центр» націлювалася на Москву, а група армій «Південь» мала окупувати Україну.

Згідно з планом «Барбаросса» гітлерівські війська склали три групи армій.

Група армій	Напрямки удару
«Північ»	«Північ» Даугавпілс, Псков, Ленінград, Прибалтика, Порти на Балтійському морі
«Центр»	Мінськ, Смоленськ, Москва
«Південь»	Західна Україна, Київ, Харків, Донбас, Крим

В Україні ворогові протистояли Південно-Західний та Південний фронти, Чорноморський флот, Дунайська та Пінська військові флотилії.

Військові події 1941–1942 рр. Окупація України	
22 червня 1941 р.	Бомбардування німецькою авіацією українських міст (Рівне, Львів, Житомир, Київ, Севастополь та ін.)
23—29 червня 1941 р.	Найбільша танкова битва початкового періоду війни в районі Луцьк—Броди—Рівне, у якій взяли участь з обох сторін близько 2 тис. танків (на тиждень затримала просування ворога)
30 червня — 11 липня 1941 р.	Відступ Червоної армії на обох фронтах: на Півдні німецько-румунські війська захопили Північну Буковину й Бессарабію та підійшли до Дністра; на Заході України захопили Дрогобич, Львів, Луцьк, Рівне, Житомир і наблизилися до Києва
11 липня — 22 вересня 1941 р.	Київська оборонна операція, яка закінчилася катастрофою для Південно-Західного фронту. Не дозволивши вчасно відвести війська з київського виступу й зайняти більш вдалу позицію для оборони, Ставка Верховного головнокомандування прирекла на загибель і полон понад 600 тис. осіб, які опинилися в оточенні. У «котлі» загинули командуючий фронтом М. Кирпос, член військової ради М. Бурмистренко, начальник штабу фронту В. Тупиков
19 вересня 1941 р.	Гітлерівці зайняли Київ. Оборона Києва тривала 71 день, вона надовго затримала німців і дала змогу провести евакуацію на схід людей і великі підприємства Лівобережжя та Донбасу
5 серпня — 16 жовтня 1941 р.	Оборона Одеси (протягом 73 днів захисники міста відтягували на себе 300-тисячну ворожу армію, завдаючи їй великих втрат; за наказом Ставки для посилення оборони Криму радянські війська організовано й непомітно для ворога евакуювалися з-під Одеси)
25 жовтня 1941 р.	Гітлерівці зайняли Харків (до кінця жовтня була окупована також значна частина Донбасу)
30 жовтня 1941 — 4 липня 1942 р.	Героїчна оборона Севастополя, яка тривала 250 днів
16 листопада 1941 р.	Радянські війська залишили Крим (крім невеликого клаптика із Севастополем)
Кінець 1941 р.	Війська Південно-Західного фронту закріпилися на лінії Вовчанськ—Балаклія—Красний Лиман, а Південного — на лінії Артемівськ—Шахтарське—Большекріпінська
12—29 травня 1942 р.	Наступальна операція радянських військ під Харковом, наслідки якої були трагічними (у районі Барвенківського виступу в оточення потрапили три радянські армії; втрати склали близько 240 тис. осіб)
22 липня 1942 р.	Остаточна окупація території України німецько-фашистськими військами після захоплення міста Свердловська Ворошиловградської області (нині — Луганської). Ціною величезних жертв, героїчного опору народу німецький план «блискавичної війни» був зірваний

3. Причини поразок Червоної армії

Причини поразок Червоної армії на початковому етапі радянсько-німецької війни

- Тоталітарний характер влади поставив у залежність від волі однієї людини та її найближчого оточення життя мільйонів людей. Жорстка централізація й атмосфера страху в країні нищили ініціативу, гальмували розв'язання потрібних завдань, зокрема на полі бою.
- Прорахунки радянського керівництва в оцінці воєнно-політичної ситуації. Переоцінка значення радянсько-німецьких договорів 1939 р. Ігнорування даних розвідки про дату наступу німецьких військ. Відсутність чіткого плану в разі масштабних воєнних дій (перемогти ворога збиралися «малою кров'ю» на його території).
- Неукомплектованість Червоної армії кадрами кваліфікованих командирів і спеціалістів через репресії проти військових.
- Антирадянські настрої людей, які не бажали захищати радянську владу від ворога, про якого ще нічого не знали.
- Незавершеність заходів з інженерного зміцнення західних кордонів, тоді як оборонні споруди на старих кордонах були демонтовані.
- Невідмобілізованість Червоної армії: боячись спровокувати напад Німеччини, Й. Сталін до самого фатального дня не дозволяв повною мірою розгорнути дії армійських підрозділів у прикордонній смузі.
- Незавершеність процесу переозброєння. Якість радянської військової техніки поступалася німецькій.
- Розміщення основних сил Червоної армії на кордоні з Німеччиною, що зробило їх легкою мішенню під час раптового удару.

Питання для самоконтролю:

1. З якими подіями пов'язана поява цитованого документу?
«... Тому, будучи досі нейтральним, Радянський уряд не може більше нейтрально ставитись до цих фактів. Радянський уряд не може також байдуже ставитись до того, щоб єдинокровні українці і білоруси, які проживають на території Польщі, кинуті напризволяще, залишились беззахисними...»
2. Яку територію було приєднано до СРСР у червні – липні 1940 року?
3. Які заходи передбачала радянська Західної України?
4. Укажіть причини поразки Червоної армії на початку війни.

**Виконані завдання відправте мені на електронну пошту
nataliia_matvieieva@ukr.net**